

ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАШІ УКРАЇНИ

КІЯН ОЛЬГА ІВАНІВНА

УДК 37.018.265:37.934-053.66

**БАТЬКІВСЬКО-ВЧИТЕЛЬСЬКА ВЗАЄМОДІЯ
ЯК ЧИННИК МОРАЛЬНО-ДУХОВНОГО
ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ**

13.00.07 - теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ-2010

Дисертація є рукопис.

Робота виконана в Інституті проблем виховання Національної Академії педагогічних наук України, м. Київ.

Науковий керівник доктор психологічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
Бех Іван Дмитрович,
Інститут проблем виховання НАПН України,
директор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Коберник Олександр Миколайович,
Інститут природничо-математичної та
технологічної освіти Уманського державного
педагогічного університету імені Павла Тичини,
директор.

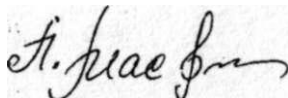
кандидат педагогічних наук, професор
Коваленко Євгенія Іванівна,
Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя,
завідувач кафедри педагогіки і педагогічної
майстерності.

Захист дисертації відбудеться 25» січня мі р. 14 годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.454.01 в Інституті проблем виховання
НАПН України за адресою; 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського,9.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій частині Інституту проблем
виховання НАПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9)

Автореферат розісланий 22» грудня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. М. Масол

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність **дослідження**. Процес становлення України, як суверенної, правової, демократичної держави, зорієнтованої на інтеграцію в європейське співтовариство вимагає від освітньої галузі пошуку шляхів виховання особистості, якій властиві морально-духовні цінності, готовність утверджувати їх своїми вчинками, справами та конкретною діяльністю.

Необхідність виховання духовно зрілої, морально досконалої особистості стверджується в Законах України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", в Національній доктрині розвитку освіти, Національній програмі виховання дітей та молоді інших нормативних документах.

Проте звернення до реалій сьогодення засвідчує поширення в молодіжному середовищі таких асоціальних явищ як злочинність, наркоманія, розпуста. Наслідком цього є формування бездуховної, аморальної, безвідповідальної особистості, яка характеризується низьким рівнем культури, зневажливим ставленням до традицій і звичаїв свого народу, байдужістю до долі держави і свого власного життєвого шляху.

Родина є первинним осередком суспільства і природним середовищем становлення дитини, джерелом її матеріальної, моральної, емоційної підтримки; сім'я забезпечує продовження роду та матеріальний добробут дитини. Як основний соціальний інститут, що відповідає за виховання дитини, сім'я відіграє пріоритетну роль у її вихованні і розвитку, створенні умов для набуття зростаючою особистістю моральних і духовних якостей, самовиявлення у відповідних діях і вчинках, визначенні власного місця у житті.

Теоретичні засади виховання дитини в сучасній українській сім'ї набули висвітлення в працях Т. Алексєєнко, О. Докукіної, Т. Кравченко, Т. Куниці, Л. Повалій, В. Постового, М. Стельмаховича та ін. Як відзначають дослідники, сучасна українська сім'я характеризується погіршенням соціально-економічного становища, освітнім і культурним вакуумом, деформацією моральної свідомості, соціальною апатією, іншими асоціальними явищами. Спрямовуючи зусилля на пошук способів матеріального забезпечення, батьки відсторонюються від виховання дітей. Це спричинює зниження виховної функції сім'ї, що своєю чергою асоціально впливає на морально-духовне виховання молодого покоління.

У цьому контексті актуалізується діяльність загальноосвітнього навчального закладу, який володіє вагомим потенціалом щодо формування у дитини базових цінностей, мотивації соціально схвалюваної поведінки, сприяння засвоєнню моральних норм і соціальних відносин. Однак, здійснюючи таку діяльність, загальноосвітній навчальний заклад має враховувати особливості виховного впливу інших середовищ, насамперед сім'ї, сприяючи встановленню ефективних взаємин із батьками, створюючи в такий спосіб оптимальний для виховання дитини цілісний виховний простір.

Як доведено науковцями Т. Алексєєнко, Л. Косарчук, Т. Кравченко, О. Руденко, І. Хоменко та ін., найбільш ефективною моделлю взаємовідносин між загальноосвітньою школою і сім'єю є їх взаємодія.

Аналіз філософської, соціологічної, психолого-педагогічної літератури (І. Бех, К. Журба, С. Кириленко, В. Оржеховська, М. Стельмахович, О. Столяренко, Н. Шмигіна та ін.) дає змогу визначити взаємодію як цілеспрямований взаємовплив школи й сім'ї одне на одного, яким сприяє взаємозбагаченню, посиленню виховного потенціалу кожної сторони, позитивно позначається на морально-духовному вихованні дитини.

На думку науковців-дослідників Т. Виноградової, Т. Дем'янюк, В. Оржеховської, І. Погорілої, важлива роль у встановленні та розвитку ефективної батьківсько-вчительської взаємодії належить учителеві, який має необхідну фахову підготовку, володіє професійними знаннями, вміннями та навичками, виступає головною особою у педагогічному трикутнику: "учитель - учень - батьки". Основою такої тристоронньої взаємодії є єдність вимог батьків і вчителів до зростаючої особистості, взаємоповага та довіра один до одного, відповідальність і рівноправне партнерство.

Водночас сучасна практика свідчить, що, з одного боку, значна частина вчителів намагається звузити діяльність, яка стосується взаємодії з батьками учнів, а з іншого, - спостерігається активізація пошуків нових форм і методів роботи з батьками, визначаються напрями оновлення змісту їхньої педагогічної освіти.

Один з таких напрямів, що має пріоритетну значущість в умовах сьогодення, але не набув належного теоретичного і практичного опрацювання, пов'язаний із забезпеченням морально-духовного виховання дітей молодшого підліткового віку. Не розкрито сутність, структуру й особливості батьківсько-вчительської взаємодії як чинника морально-духовного виховання молодшого підлітка; не набули достатнього й наукового обґрунтування найбільш прийнятні форми і методи батьківсько-вчительської взаємодії у цьому напрямі.

Як наслідок, маємо суперечності між значущістю забезпечення морально-духовного виховання молодих підлітків та недостатньою увагою до цих питань у сімейному вихованні і виховній діяльності школи; істотними можливостями, закладеними в цьому плані у батьківсько-вчительській взаємодії, і традиційним підходом до її організації у загальноосвітніх навчальних закладах.

Таким чином, актуальність проблеми і виявлені суперечності стали передумовою вибору теми дисертаційного дослідження: **"Батьківсько-вчительська взаємодія як чинник морально-духовного виховання молодших підлітків"**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження є складовою проблеми науково-дослідної роботи лабораторії морального та етичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України "Виховання гуманістичних цінностей школярів", державний реєстраційний № 0105У000150. Тема затверджена Вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України (протокол №10 від 30.10.2006 р.) та узгоджена рішенням бюро Ради з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології НАПН України (протокол № 9 від 27.11.2007 р.).

Мета **дослідження** - розробити, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови морально-духовного виховання молодших підлітків у батьківсько-вчительській взаємодії.

Гіпотеза дослідження: ефективність морально-духовного виховання молодших підлітків підвищиться за умов:

- удосконалення підготовленості вчителя загальноосвітнього навчального закладу до взаємодії з батьками;

- організації роботи з підвищення педагогічної культури батьків щодо оптимізації морально-духовного виховання молодших підлітків;

- застосування різноманітних форм і методів батьківсько-вчительської взаємодії;

- запровадження основних ідей особистісно-орієнтованого підходу і принципів гуманістичної педагогіки у взаємодію з батьками і педагогів.

Відповідно до мети та гіпотези визначено такі **завдання дослідження**:

- з'ясувати стан розробленості проблеми в психолого-педагогічній теорії;

- охарактеризувати вікові особливості дітей молодшого підліткового віку в контексті їхнього морально-духовного виховання;

- уточнити сутність понять "морально-духовне виховання молодших підлітків", "батьківсько-вчительська взаємодія";

- визначити компоненти, критерії, показники та виявити рівні морально-духовної вихованості молодших підлітків;

- розробити, обґрунтувати й апробувати педагогічні умови підвищення ефективності морально-духовного виховання молодших підлітків.

Об'єкт дослідження - процес морально-духовного виховання молодших підлітків.

Предмет дослідження - педагогічні умови морально-духовного виховання молодших підлітків у батьківсько-вчительській взаємодії.

Теоретичну основу дослідження складають теорії та концепції самоцінності й моральної позиції особистості (Г. Ващенко, Г. Сковорода, А. Маслоу, К. Роджерс), наукові ідеї щодо закономірностей морально-духовного виховання особистості (І. Бех, К. Журба, Е. Помиткін), основні положення про організацію і реалізацію конструктивної взаємодії сім'ї та школи (О. Докукіна, Т. Кравченко, Л. Повалій, В. Постовий, І. Хоменко, О. Хромова, Н. Щуркова).

Для вирішення поставлених завдань дослідження, перевірки гіпотези застосовувався комплекс взаємопов'язаних **методів дослідження**. *Теоретичні* методи: аналіз (філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної літератури) дав змогу визначити об'єкт, предмет, мету дослідження, сформулювати його завдання, уточнити сутність поняття "морально-духовне виховання", визначити особливості дітей молодшого підліткового віку; синтез, порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних, за допомогою яких розроблялися основні підходи до організації батьківсько-вчительської взаємодії, проводилося теоретичне обґрунтування педагогічних умов підвищення ефективності морально-духовного

виховання молодших підлітків. *Емпіричні* методи (бесіди, опитування, анкетування відкритого і закритого типу, педагогічні спостереження, констатувальний та формувальний експерименти), за допомогою яких здійснювалося збирання фактичного матеріалу щодо стану морально-духовного виховання молодших підлітків, підготовленості батьків і вчителів до виховання в учнів відповідних якостей, цінностей і поведінкових умінь, а також до забезпечення конструктивної взаємодії у досліджуваному напрямі; доведення доцільності розроблених нами педагогічних умов ефективності морально-духовного виховання молодших підлітків у батьківсько-вчительській взаємодії.

Основною експериментальною базою дослідження стали загальноосвітні школи I-III ступенів № 118, 7, 24, 35 м. Дніпропетровська. Всього дослідженням було охоплено 590 учнів, 76 вчителів і 568 батьків.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що *вперше* розроблено педагогічні умови підвищення ефективності морально-духовного виховання молодших підлітків у процесі батьківсько-вчительської взаємодії (удосконалення підготовленості вчителя загальноосвітнього навчального закладу до взаємодії з батьками; організація роботи з підвищення педагогічної культури батьків щодо ефективності морально-духовного виховання молодших підлітків; застосування різноманітних форм і методів батьківсько-вчительської взаємодії; запровадження основних ідей особистісно орієнтованого підходу і принципів гуманістичної педагогіки) у взаємодії батьків і педагогів; розроблено структуру морально-духовного виховання молодших підлітків; визначено когнітивний, мотиваційно-ціннісний і діяльнісно-поведінковий компоненти; критерії (знання, ставлення, поведінка); відповідні показники та рівні морально-духовної вихованості молодших підлітків (високий, оптимальний, середній, низький).

Уточнено сутність понять "морально-духовне виховання молодших підлітків" як один із найважливіших процесів виховання, що полягає в обізнаності з морально-духовною структурою особистості, переконаннями у необхідності дотримання норм і правил поведінки, потребі оволодіння морально-духовними нормами; пріоритетності морально-духовних цінностей, адекватності самооцінки; позитивному ставленні до батьків та оточуючих; умінні робити духовно-моральний вибір, прагненні до самовдосконалення, яке ґрунтується на знаннях про морально-духовні цінності, позитивному ставленні до них та проявляється у моральних учинках; та "батьківсько-вчительська взаємодія" (цілісна педагогічна система, спрямована на виховання високоморальної і духовної особистості).

Подальшого розвитку набули провідні ідеї особистісно орієнтованого підходу і гуманістичної педагогіки у морально-духовному вихованні підлітків у процесі батьківсько-вчительської взаємодії.

Практичне значення здобутих результатів полягає у розробці і впровадженні у загальноосвітні навчальні заклади методики педагогічного діагностування, що дає змогу визначити рівні морально-духовної вихованості молодших підлітків, підготовку батьків і вчителів до здійснення відповідного виховання, їхнього ставлення до взаємодії; комплекс методів підготовки вчителів

до запровадження батьківсько-вчительської взаємодії як чинника забезпечення морально-духовного виховання молодших підлітків; форм і методів роботи з підвищення педагогічної культури батьків, адекватних меті дослідження.

Положення і висновки дослідження можуть бути використані керівниками загальноосвітніх навчальних закладів, вчителями, батьками, викладачами вищих навчальних закладів, у системі післядипломної педагогічної освіти.

Результати дисертаційного дослідження **впроваджено** у роботу загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів м. Дніпропетровська №7 (довідка № 758 від 29.10.2010 р.), № 24 (довідка № 439а від 29.10.2010 р.), № 35 (довідка № 222 від 02.11.2010 р.), ліцею № 4 м. Кременчука Полтавської області (довідка № 321 від 27.10.2010 р.), НВК "Мала гуманітарна академія" № 9 М.Запоріжжя (довідка №320 від 05.11. 2010 р.), Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів №15 (довідка №326 від 10.11. 2010 р.), гімназії №31 Черкаської міської ради (довідка №230 від 03.11.2010 р.) та загальноосвітній навчальний заклад № 85 м. Києва (довідка №704 від 09.11.2010 р.), Інституту Інноваційних технологій і змісту освіти МОН України (довідка № 1.4/18-4406 від 15.11.2010 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження доповідались на засіданнях лабораторії морального та етичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, на методичних об'єднаннях учителів та були представлені у доповідях на Міжнародних виставках і науково-практичних конференціях: "Релігійний компонент у світській освіті та виховання" (Київ, 2005 р.), Сучасна освіта в Україні - 2008, круглий стіл "Практика створення освітнього середовища на шляху до Школи майбутнього" (Київ, 2008 р.), Сучасна освіта в Україні - 2009, круглий стіл "Сучасна інноваційна школа - Школа для майбутнього" (Київ, 2009 р.); всеукраїнських науково-практичних конференціях: Кримські педагогічні читання "Національно-культурні джерела сучасного виховання" (Ялта АР Крим, 2005 р.), "Формування духовності особистості: інноваційний підхід" (Київ, 2007 р.), "Духовно-моральне виховання: інновації і досвід" (Дубенський район Рівненської області 2007 р.), "Реалізація культури творчої моделі загально-освітньої школи: реалії, здобутки, перспективи" (Ужгород, 2008 р.), "Особистісно орієнтовне навчання і виховання в умовах інноваційного навчального закладу" (Сміла Черкаської області, 2008 р.), "Створення здоров'язбережливих навчально-виховних середовищ на принципах: природовідповідності в умовах приватного навчального закладу" (Одеса, 2009 р.), Фестиваль педагогічних інновацій (Черкаси, 2009 р.), Формування духовно-моральної компетентності учня в умовах Школи культури здоров'я (Кіровоград, 2009 р.), Фестиваль інноваційних педагогічних ідей (м. Дніпропетровське Запорізької області, 2010 р.), Проблеми забезпечення неперервності та наступності процесу формування смисложиттєвих цінностей на різних рівнях вітчизняної системи освіти (Дніпропетровськ, 2008 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації відображено в 10 одноосібних друкованих працях, з них - 1 навчально-методичний посібник й

4 статті у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, 5 - інші видання.

Структура дисертації зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (263 найменування). Загальний обсяг дисертації становить 196 сторінок друкованого тексту, з них 174 сторінки основного тексту. Робота містить 16 таблиць, 4 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** розкривається актуальність проблеми дослідження, визначаються його мета, завдання, об'єкт, предмет, гіпотеза, теоретичні основи, методи дослідження, розкриваються наукова новизна і практична значущість, наводяться дані про апробацію і впровадження результатів.

У *першому розділі* - "**Теоретичні засади морально-духовного виховання особистості у батьківсько-вчительській взаємодії**" - подано аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, уточнено сутність понять "морально-духовне виховання молодших підлітків" і "батьківсько-вчительська взаємодія"; розглянуто психофізіологічні особливості дітей молодшого підліткового віку в контексті їхнього морально-духовного виховання; наведено методику і результати констатувального етапу експерименту.

Під поняттям "мораль" розуміється сукупність історично зумовлених правил, норм, звичаїв, принципів співжиття і поведінки людей, їхні відносини в процесі створення матеріальних і духовних цінностей, що визначають їхні обов'язки один до одного, до соціальних груп, до суспільства, і виконання яких базується на громадській думці; етичні уявлення про добро, справедливість, честь, відповідальність (І. Білоконь, Б. Братусь, Н. Ганнусенко, В. Киричок та ін.).

Моральність - це буттєвий корелят моралі, що виник з життєвої практики людей і є однією з важливих сфер людських відносин. Останнім часом у теорії етики затвердився понятійний поділ моралі та моральності, де перше поняття виражає специфіку моральної свідомості, або морально належне, а друге - реально існуючі моральні відносини людей або звичаїв, в яких відступи від норм і принципів моралі виступають як данина, суперечність самого буття. Звідси моральність тлумачиться як характеристика особливого виду практичної діяльності людей, що мотивується моральними ідеалами, переконаннями, нормами і принципами.

Моральний індивід, з одного боку, є суверенною особистістю, яка володіє волею і діє як причина і мета своїх вчинків. А з другого, — сфера моралі вищою мірою нормована, закладені в ній вимоги мають абсолютну владу. За такого підходу моральність є внутрішньою ціннісною основою духовності, культури суб'єкта, яка спрямовує людську активність на ствердження самоцінності особистості, усвідомлення нею обов'язків перед іншими людьми, перед Батьківщиною, суспільством, природою.

Розуміння духовності як суто людської риси особистості пройшло шлях від анімістичного культурного коду до теологічного, християнського, який міцно ввійшов у культурну матрицю людини, заповнивши її і надовго зберігає панівне становище (О. Сухомлинська). Але з плином часу, з розвитком наук (як гуманітарних, так і природничого циклу), розуміння духовності людини поступово втрачає чіткі обриси релігійно-церковного культурного коду і наповнюється філософськими й антропоцентричними смислами. Мірою розвитку точних і соціогуманітарних наук поняття духовності набуває більш широкого змісту, де вагому роль починають відігравати філософія і психологія.

У філософсько-етичному розумінні духовність постає як здатність особистості розбудовувати себе у напрямі вищих ціннісних інстанцій і тісно пов'язана з мораллю (М. Бердяєв, М. Лосський, С. Франк). У психологічному ракурсі духовність тлумачиться як якість особистості, яка визначає спрямованість усіх її характеристик: розумових, емоційно-чуттєвих, вольових і надає їй можливість вести осмислене життя. Це фундаментальне надбання людини, в якому акумулюються культурні надбання людства. Залучаючись до світу культури, особа набуває духовності як вищого прояву людяності (І. Бех, В. Москалець, Е. Помиткін). У педагогіці духовність розглядається як специфічна наукова і практична діяльність людей, спрямована на їх духовний розвиток, моральне самовдосконалення, виховання і самовиховання, засвоєння соціального досвіду, забезпечення соціальних передумов власного розвитку і розвитку молодого покоління (А. Богуш, Б. Ліхачов, І. Соловцова).

Термін "виховання" розглядається як спеціально організована діяльність, спрямована на формування певних якостей людини, яка здійснюється у взаємозв'язку педагогів та вихованців у межах виховної системи.

У педагогічному сенсі виховання особистості трактується як процес залучення особистості до засвоєння вироблених людством цінностей, створення сприятливих умов для реалізації нею свого природного потенціалу та творчого ставлення до життя, спрямований на утвердження суспільно значущих норм і правил поведінки особистості.

Проблеми морально-духовного виховання особистості набули висвітлення у працях вітчизняних і зарубіжних педагогів минулого та сучасності (Г. Сковорода, К. Ушинський, Г. Ващенко, В. Сухомлинський). М. Білова, К. Десятник, Д. Левчук, І. Соловцова та ін. підходять до визначення морально-духовного виховання особистості з погляду культурології, тобто висвітлення в цьому процесі засобів науки, мистецтва, мови, народних традицій, звичаїв, етики. Домінуючу роль релігійного компоненту, що реалізується через духовну просвіту і сприйняття релігійних цінностей відстоюють у морально-духовному вихованні Р. Анісімова, О. Вишневський, М. Євтух, І. Климишин, Б. Нечипоров, І. Петрова, Л. Шугаєва та ін.

Сенситивним періодом морально-духовного виховання людини є молодший підлітковий вік. Його характерними ознаками є: диференційованість емоційних реакцій і способів вираження емоційних станів; актуалізація потреб у пізнанні самого себе та інших людей; суперечливість і мінливість оцінок; надання переваг

зовнішнім проявам, а не мотивам, що їх спричинюють; прагнення до самоствердження і самовдосконалення; формування ціннісних орієнтацій.

Проблема батьківсько-вчительської взаємодії, вплив цього чинника формування і розвитку зростаючої особистості привертає увагу науковців, які досліджували його сутність, зміст та основні напрями реалізації як на теоретичному, так і на практичному рівнях. У цьому контексті слід назвати праці О. Вишневського, Н. Волкової, К. Журби, Є. Коваленко, Т. Кравченко, Л. Повалій, Л. Савельєвої, О. Хромової та ін.

Головним структурним елементом узагальнюючого поняття "батьківсько-вчительська взаємодія" є поняття "взаємодія", яке з філософського погляду тлумачиться як категорія, що відображає процеси впливу різних об'єктів один на одного, їх взаємну зумовленість, зміни стану, взаємоперехід, а також породження одного об'єкта іншим.

Взаємодія - це процес спільної діяльності двох або більше суб'єктів, спрямований на реалізацію активності одного суб'єкта щодо об'єкта або щодо іншого суб'єкта (у спілкуванні). Джерелом активності суб'єкта при цьому виступають мотиви, що актуалізуються під впливом значущих для нього потреб. Відповідно до мотивів формується певна мета (тобто те, що повинно відбуватися з об'єктом внаслідок взаємодії з ним). Взаємодія завжди здійснюється на певній внутрішній і зовнішній основі, що є умовою її реалізації. Як наслідок, досягається конкретний результат, тобто новий стан об'єкта, який повністю або частково відповідає первинній меті. Якщо результат не зовсім відповідає намірам і очікуванням суб'єкта, той здійснює корекцію, що ліквідує це розходження.

Завдяки батьківсько-вчительській взаємодії відбувається збагачення всіх учасників, оптимізуються можливості виховного впливу на зростаючу особистість завдяки збільшенню виховних потенціалів суб'єктів цього процесу.

Основними вимогами до реалізації такої взаємодії є: добровільність залучення до спільної справи з боку обох партнерів; залучення до участі всіх членів родини; мотивація участі батьків, яка має ґрунтуватися на турботі про всіх дітей класу (групи), а не лише про свою дитину; поцінування всіх видів участі у справі; чітка розробка технології спільної діяльності.

Основними ознаками цієї системи є: *соціальність* - за субстанціональною ознакою; *інтегрованість* - за сукупністю дій учителя, батьків і вихованця у процесі їхньої діяльності і спілкування; *відкритість* - за характером взаємодії; *ціннісно-утворювальний* характер ставлення особистості до дійсності; *здатність до розвитку*; *цілеспрямованість*.

У своїй роботі під батьківсько-вчительською взаємодією у морально-духовному вихованні молодших підлітків ми розуміємо цілісну педагогічну систему, спрямовану на виховання високоморальної і духовної особистості, яка орієнтується на загальнолюдські цінності, знає і поважає національні традиції і звичаї, готова до здійснення добродійних, моральних учинків.

Констатуєальний етап експерименту проводився у 5-7 класах ЗОШ І-ІІІ ступенів №118, №7, №24, №35 М.Дніпропетровська й охоплювала 590 молодших підлітків, 568 батьків і 76 учителів.

В основу констатувального етапу експерименту покладалася визначена нами структура морально-духовного виховання молодших підлітків, що включала три взаємопов'язані компоненти: когнітивний, емоційно-ціннісний і діяльнісно-вчинковий. їх вимірювання здійснювалося за допомогою розроблених нами критеріїв (знання, ставлення, реальні дії і вчинки, вміння втілювати наявні знання і ставлення у власній життєдіяльності) і показників.

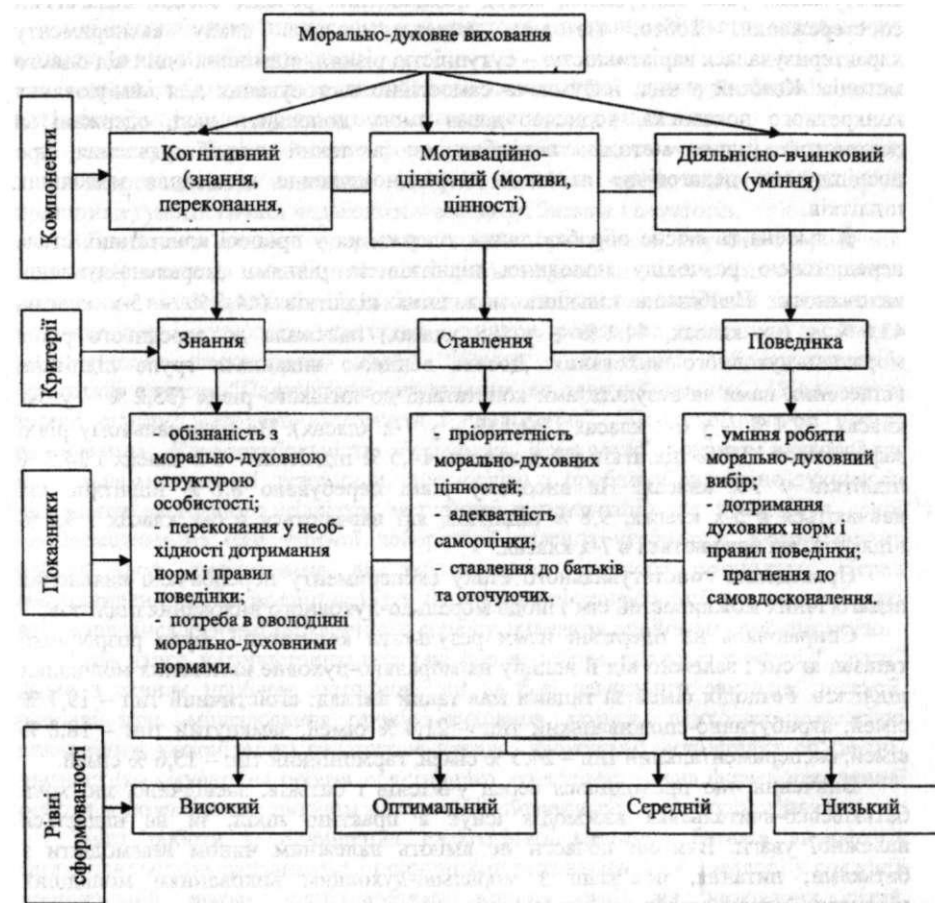

Рис. 1. Структура морально-духовного виховання молодших підлітків

Показниками морально-духовної вихованості визначиш:

-знання про обізнаність з морально-духовними рисами характеру; переконання у необхідності дотримання норм і правил поведінки; потреба в оволодінні морально-духовними нормами;

- ставлення до пріоритетності морально-духовних цінностей; адекватність самооцінки; ставлення до батьків та оточуючих;

- поведінка - уміння робити духовно-моральний вибір; дотримання духовних норм і правил поведінки; прагнення до самовдосконалення.

При доборі методів констатації виходили з того, що вони мають визначитися доцільністю, достатністю, об'єктивною необхідністю. Такими методами обрали: анкетування, усне опитування, метод незакінчених речень, бесіди, педагогічні спостереження. Тобто, методика констатувального етапу експерименту характеризувалася варіативністю - сукупністю різних, відмінних один від одного методів. Кожний з них, набуваючи самостійно застосування для вимірювання конкретного показника, водночас давав змогу доповнити дані, одержані за допомогою інших методів, поглиблюючи в такий спосіб уявлення про досліджуване педагогічне явище - морально-духовне виховання молодших підлітків.

Кількісна та якісна обробка даних, одержаних у процесі констатації, стала передумовою розподілу молодших підлітків за рівнями морально-духовної вихованості. Найбільша кількість молодших підлітків (44,5 % - 5-х класах, 43,6 % у 6-х класах, 44,1 % - у 7-х класах) належала до середнього рівня морально-духовного виховання. Досить великою виявилася група підлітків, віднесених нами за результатами констатації до низького рівня (33,2 % - у 5-х класах, 32,1 % - у 6-х класах і 32,1 % - у 7-х класах). На оптимальному рівні зафіксовано 13,7 % підлітків у 5-х класах, 14,5 % підлітків - 6-х класах і 14,3 % підлітків у 7-х класах. На високому рівні перебувало 8,6 % підлітків, які навчаються в 5-х класах, 9,8 % підлітків, які навчаються в 6-х класах і 9,5 % підлітків, які навчаються в 7-х класах.

Проведення констатувального етапу експерименту передбачало виявлення педагогічних можливостей сім'ї щодо морально-духовного виховання підлітків.

Спираючись на одержані нами результати констатації, було розроблено типізацію сім'ї залежно від її впливу на морально-духовне виховання молодших підлітків. Розподіл сімей за типами мав такий вигляд: егоїстичний тип - 19,7 % сімей, атрибутивно-споживацький тип - 21,4 % сімей, замкнутий тип - 18,8 % сімей, експериментальний тип - 24,5 % сімей, гармонійний тип - 15,6 % сімей.

Вивчення, що проводилося серед учителів і батьків, засвідчило, що хоча батьківсько-вчительська взаємодія існує в практиці шкіл, їй не надається належної уваги. Вчителі почасти не вміють належним чином взаємодіяти з батьками; питання, пов'язані з морально-духовним вихованням молодших підлітків опрацьовуються фрагментарно, найчастіше звернення до них зумовлюється порушенням підлітками поведінки.

У *другому розділі* - "**Підвищення ефективності морально-духовного виховання молодших підлітків у батьківсько-вчительській взаємодії**" - розроблено та обґрунтовано педагогічні умови, спрямовані на удосконалення розв'язання заявленої проблеми, розкрито зміст і методику формувального етапу експерименту, наведено результати дослідно-експериментальної роботи.

Спираючись на дослідження (І. Беха, І. Зязюна, В. Кан-Калика, Є. Коваленко та ін.), досвід зарубіжних педагогічних систем, зокрема, вальдорфської педагогіки, педагогіки М. Монтесорі, народних шкіл Данії, Френе-школи і здобутки вчителів, учених близького зарубіжжя (гуманістична школа Ш.Амонашвілі, педагогіка любові й свободи Ю.Азарова), ми визначили педагогічні умови підвищення ефективності морально-духовного виховання молодших підлітків. До них відносимо:

-удосконалення підготовленості вчителя загальноосвітнього навчального закладу до взаємодії з батьками;

-організацію роботи з підвищення педагогічної культури батьків щодо оптимізації морально-духовного виховання молодших підлітків;

— застосування різноманітних форм і методів батьківсько-вчительської взаємодії;

- запровадження основних ідей особистісно орієнтованого підходу і принципів гуманістичної педагогіки у взаємодії батьків і педагогів.

Виходячи з аналізу одержаних даних про рівень науково-теоретичної підготовки вчителів до забезпечення морально-духовного виховання особистості молодшого підлітка шляхом батьківсько-вчительської взаємодії, ми запровадили постійно діючі психолого-педагогічні семінари, регулярно проводили засідання педагогічного дискусійного клубу "Школа - територія доброзичливості"; практичні заняття "Педагогічне спілкування як творчий процес", "Колективні творчі справи: методика підготовки і проведення", "Психолого-етичні норми спілкування. Комунікабельність. Рефлексія. Компроміс"; огляди наукової та навчально-методичної літератури, прес-релізи з проблеми морально-духовного виховання молодшого підлітка, методичні консультації для вчителів з даної проблематики на базі творчої лабораторії класних керівників. Кожна форма роботи була зорієнтована на забезпечення кінцевого результату. Серед найпоширеніших форм слід назвати індивідуальні консультації для вчителів, які здійснювалися у формі методичного сервісу, навчання прийомам самоконтролю.

Крім цього, використовувалися такі форми роботи, як творчі зустрічі, "круглі" столи з певних проблем, методичні дні на базі навчальних закладів, дискусії, рольові ігри, моделювання уроків, виховних заходів, психолого-педагогічні консилиуми, нестандартні педагогічні наради, презентації методичних об'єднань, діагностико-корекційна робота практичного психолога. Кожна форма методичної роботи доповнювалася творчим звітом, здійснювався аналіз її результативності.

Зміст роботи з підвищення педагогічної культури батьків визначався загальною метою, завданнями і принципами виховання дітей і молоді у сучасній національній школі, особливостями впливу сім'ї на виховання дітей, підвищенням її виховної ролі. Спільні збори, установчі конференції, розширені засідання педагогічної ради створювали передумови для участі батьківської громадськості у педагогічних консилиумах, конференціях, засіданнях науково-методичної ради, педагогічних радах, презентаціях кафедр. Залучаючись до таких заходів, батьки одержували інформацію про навчально-виховний процес закладу освіти, мали можливість висловлювати свої думки, побажання, зауваження щодо його організації та реалізації.

Організуючи педагогічну діяльність, спрямовану на підтримку морально-духовного виховання молодших підлітків у батьківсько-вчительській взаємодії, важливу роль надавали роботі батьківського комітету, проведенню батьківських зборів. З метою посилення інтересу батьків до участі у батьківських зборах ми звертали увагу на оформлення приміщення, де вони проходили. Таким оформленням слугували: виставки дитячих творчих робіт, тематичні стіннівки, презентації психолого-педагогічної літератури для батьків, фрагменти учнівських творів, дитячих віршів тощо. Крім того, у процесі підготовки до зборів члени батьківського комітету під керівництвом учителя збирали певний інформаційний матеріал, проводили серед батьків анкетування та усне опитування.

Поряд із батьківськими зборами у взаємодії з батьками використовували такі форми роботи, як: батьківська світлиця, шкільні лекторії, загальноінкільні та класні конференції, присвячені окремим проблемам морально-духовного виховання молодших підлітків ("Духовний розвиток сучасного учня", "Традиції української родини", "Шляхи попередження правопорушень серед підлітків" та ін.), індивідуальні консультації, відвідування учнів удома, дискусії, психологічні розминки, усні журнали, психолого-педагогічні практикуми, батьківські читання, брейн-ринги тощо.

Батьки залучалися до заходів, що проводилися в класі, зокрема:

I. *Форми пізнавальної діяльності:* звіти знань, творчі звіти досягнень із окремих предметів, дні відкритих уроків; свята знань і творчості; турніри знавців, олімпіади; випуск предметних газет; засідання або звіти наукових товариств учнів тощо.

II. *Форми трудової діяльності:* оформлення шкільних кабінетів, благоустрій та озеленення шкільного подвір'я (висадка дерев, квітів); створення класної бібліотеки; ярмарок-розпродаж сімейних виробів, виставка "Світ наших захоплень".

III. *Форми інтелектуально-дозвілєвої діяльності:* підготовка концертів, вистав; перегляд й обговорення фільмів, вистав; проведення змагань, конкурсів, КВК, туристичних походів і зльотів; організація екскурсійних поїздок. Були створені домашні клуби вихідного дня, в яких батьки спільно з учителями організовували роботу творчих груп, сформованих з урахуванням інтересів і потреб підлітків.

В межах даного дослідження, працюючи над вирішенням завдання морально-духовного виховання особистості молодшого підлітка у батьківсько-вчительській взаємодії, ми орієнтували вчителів, класних керівників на цілеспрямоване впровадження активних форм і методів, що забезпечують успішне досягнення мети і завдання підвищення педагогічної культури батьків. До таких, насамперед, відносили тренінгові заняття, спрямовані на зміну психічних особливостей особистості, засновані на практичному й багаторазовому виконанні певних вправ у визначеній ситуації (ситуаціях). На відміну від традиційного навчання, що впливає на пізнавальну сферу (сферу свідомості), тренінг давав змогу модифікувати особистісні риси, що мають більш глибокий зв'язок із поведінкою.

Тренінгові заняття передбачали роботу з батьками, які за результатами констатації належали до сімей егоїстичного, атрибутивно-споживацького та замкнутого типів і характеризувалися низьким рівнем теоретичних знань щодо морально-духовного виховання особистості підлітка. Ці батьки байдуже або негативно ставилися до формування в молодшого підлітка духовних інтересів, моральних настанов і переконань, їхні погляди почасти були діаметрально протилежними тим, які мають їхні діти, та спричинювали, з одного боку, постійні внутрішньо сімейні конфлікти, а з іншого, - продукували формування у дитини подвійної моралі.

На практичну реалізацію даного напрямку дослідження спрямовувалася також розроблена нами виховна система спільних творчих справ батьків і дітей, які організовувалися і втілювалися під керівництвом класного керівника спільно з членами батьківських комітетів класів і шкіл. Мета цієї системи вбачалася нами у встановленні реальних виховних можливостей кожної сім'ї, активізації співпраці батьків і вчителя у морально-духовному вихованні молодших підлітків, коригуванні помилкових поглядів батьків щодо цього питання, піднесенні авторитету батьків в очах власних дітей тощо.

Після завершення формувального етапу експерименту проводилися заключні зрізи, мета яких полягала у визначенні рівнів сформованості морально-духовного виховання молодших підлітків експериментальної і контрольної груп. Методи дослідження і статистична обробка були ідентичними тим, що використовувалися на етапі констатації. Це дало змогу отримати кількісне вираження якісних змін, які відбулися у морально-духовному вихованні молодших підлітків під впливом розроблених нами педагогічних умов.

Узагальнені результати щодо рівнів сформованості морально-духовного виховання молодших підлітків контрольної та експериментальної груп до початку дослідження та після його завершення подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні морально-духовної вихованості молодших підлітків контрольної та експериментальної груп до початку дослідження та після його завершення (у %)

Рівні	Кількість учнів							
	Контрольна група				Експериментальна група			
	До експерименту		Після експерименту		До експерименту		Після експерименту	
	Кіль-кість	у %	Кіль-кість	у %	Кіль-кість	у %	Кіль-кість	у %
високий	26	9,3	45	15,7	29	9,3	140	45,7
оптимальний	41	14,4	49	17,1	43	14,2	80	26,2
середній	126	44,3	128	45,2	135	44,0	59	19,2
низький	91	32,0	62	22,0	99	32,5	27	8,9
Разом:	294	100	284	100	306	100	306	100

В експериментальній групі відбулися позитивні зміни у рівнях сформованості морально-духовної вихованості молодших підлітків. Майже у п'ять разів збільшилася кількість молодших підлітків, яких за результатами заключних зрізів ми віднесли до високого рівня; приблизно вдвічі зросла чисельність учнів, які відповідали оптимальному рівню сформованості досліджуваного феномена. Помітно збільшилася кількість учнів експериментальної групи, в яких проявилось активне прагнення до здійснення моральних учинків: їхня поведінка відповідала уявленням про морально-духовне виховання і мала стійкий характер.

Групи показників, які були визначені як основні у морально-духовному вихованні молодших підлітків у динаміці в ході дослідження показали наступні зміни. На констатувальному етапі дослідження молодші підлітки важко вирізняли норми і правила поведінки, які характеризують духовно-моральну людину, то в кінці формульованого етапу значна більшість учнів чітко формулювала морально-духовні норми поведінки як власні та і своїх однолітків;

- на початку дослідження вчителі і батьки давали майже однакову оцінку ставлення молодших підлітків до рідних та оточуючих в тому числі учителів. Не завжди адекватно молодші підлітки оцінювали свої вчинки. Після відповідної планово-структурованої системи морально-духовного виховання молодших підлітків у процесі дослідження ми отримали значні позитивні зміни у самооцінці учнів даного віку, їх ставлення до батьків та оточуючих в системі власних сформованих морально-духовних цінностей;

- що стосується вчинкової практики молодших підлітків у дотриманні моральних норм, правші поведінки, морального вибору було отримано на кінець формульованого етапу найбільш суттєві позитивні зміни; молодші підлітки активно і відповідально намагалися проявити себе в моральному виборі та утвердженні відповідної поведінки.

Це дало нам можливість зробити висновок, що осмислена вчительсько-батьківська взаємодія морально-духовного виховання молодшого підлітка, єдність вимог вчителів і батьків дає найбільш вагомий результати морально-духовного виховання.

Таким чином, експериментальне дослідження довело ефективність визначених та апробованих нами педагогічних умов удосконалення морально-духовного виховання молодших підлітків у батьківсько-вчительській взаємодії.

ВИСНОВКИ

1. Подано аналіз наукової літератури з проблеми батьківсько-вчительської взаємодії. Вивчення філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної літератури з проблеми дослідження дало змогу уточнити зміст понять, як "батьківська-вчительська взаємодія", "морально-духовне виховання", з метою переосмислення його в сучасній педагогічній науці, де подається визначення моральних якостей і духовних цінностей, окреслюються провідні ознаки і мета морально-духовного виховання молодших підлітків в умовах батьківсько-вчительської взаємодії.

2. Охарактеризовано вікові особливості дітей молодшого підліткового віку як сенситивного для морально-духовного виховання. До таких особливостей відносимо: диференційованість емоційних реакцій і способів вираження емоційних станів; актуалізація потреб у пізнанні самого себе та інших людей; суперечливість і мінливість оцінок; надання переваг зовнішнім проявам, а не мотивам, що їх спричинюють; прагнення до самоствердження і самовдосконалення; формування ціннісних орієнтацій.

3. Морально-духовне виховання молодших підлітків під яким розуміємо один із найважливіших процесів виховання, що полягає в обізнаності з морально-духовними рисами характеру, переконаннями у необхідності дотримання норм і правил поведінки, потребі оволодіння морально-духовними нормами; пріоритетності морально-духовних цінностей, адекватності самооцінки; позитивному ставленні до батьків та оточуючих; умінні робити духовно-моральний вибір, дотриманні духовних норм і правил поведінки, прагненні до самовдосконалення, який ґрунтується на знаннях про морально-духовні цінності, позитивному ставленні до них та проявляються у моральних вчинках.

Уточнено сутність батьківсько-вчительської взаємодії як цілісної педагогічної системи, спрямованої на виховання високоморальної і духовної особистості молодшого підлітка, яка орієнтується на загальнолюдські цінності, знає і поважає національні традиції і звичаї, готова до здійснення добродійних, моральних вчинків.

4. Розроблена структура морально-духовного виховання. Визначено компоненти морально-духовного виховання молодших підлітків: когнітивний компонент, який пов'язаний з інтелектуальним освоєнням людиною дійсності, створенням власної системи духовних цінностей; мотиваційно-ціннісний компонент відрізняється своєю специфікою, яка полягає в тому, що шляхом спілкування і впливу батьків, вчителів, вихователів, однолітків, молодші підлітки опановують духовний досвід і цінності суспільства попередніх поколінь, збагачують тим самим особистісний досвід, власні духовні надбання та формує позитивне ставлення до батьків та оточуючих; діяльнісно-вчинковий компонент - допомагає дитині критично оцінювати власний морально-духовний досвід, робити моральний вибір і на цій основі набувати тих духовних якостей, які на її думку, відповідають уявленням про досконалу людину, а це регулює її поведінку, формує прагнення до самовдосконалення. Визначені компоненти дали можливість сформулювати критерії і відповідні показники та рівні морально-духовної вихованості молодших підлітків, а саме: високий, оптимальний, середній, низький.

5. Розроблено педагогічні умови підвищення ефективності морально-духовного виховання молодших підлітків, якими виступили:

- удосконалення підготовленості вчителя загальноосвітнього навчального закладу до взаємодії з батьками;

— організація роботи з підвищення педагогічної культури батьків щодо оптимізації морально-духовного виховання молодших підлітків;

- застосування різноманітних форм і методів батьківсько-вчительської взаємодії.

- запровадження основних ідей особистісно орієнтованого підходу і принципів гуманістичної педагогіки у взаємодію батьків і педагогів.

Дослідження підтвердило гіпотезу, що однією із педагогічних умов удосконалення ефективності процесу морально-духовного виховання молодших підлітків є цілеспрямоване науково-методичне забезпечення, теоретична та методична підготовка педагогічних кадрів.

Активізація роботи батьківських комітетів, урізноманітнення тематики, форм і методів проведення батьківських зборів, створення батьківської світлиці, проведення сімейних свят, конкурсів, змагань тощо; показало якісно новий рівень педагогічної культури батьків.

Заключний зріз засвідчив помітне збільшення кількості молодших підлітків експериментальної групи, які характеризувалися високим та оптимальним рівнями морально-духовної вихованості і зменшенням чисельності підлітків із середнім та низькими рівнями сформованості досліджуваних властивостей.

У контрольній групі суттєвих змін у рівнях морально-духовної вихованості молодших підлітків не зафіксовано.

Порівняння вихідних і заключних даних засвідчило ефективність розроблених педагогічних умов, доцільність обраних форм і методів роботи з морально-духовного виховання молодших підлітків в умовах батьківсько-вчительської взаємодії.

Дисертація не претендує на остаточне вирішення проблеми. Подальшого дослідження потребують питання, спрямовані на виявлення можливостей співвіднесення виховної діяльності та підвищення педагогічної культури батьків як важливого чинника реалізації батьківсько-вчительської взаємодії у виховному процесі навчального закладу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Кіян О. І. Діяльність школи - родини у морально-духовному зростанні дітей / О. І. Кіян // Підготовка вчителя у контексті Європейського освітнього простору : зб. наук, праць / за ред. М. В. Левківського. - К.-Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. - С. 91-94.

2. Кіян О. І. Батьківсько-вчительська взаємодія як педагогічний феномен / О. І. Кіян // Рідна школа. - 2009. - С. 32-36.

3. Кіян О. І. Педагогічні умови підвищення ефективності морально-духовного становлення молодих підлітків / О. І. Кіян // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук, праць Уманського державного педагогічного університету ім. П. Г. Тичини. - Умань, 2009. - Вип. 30. С. 155-160.

4. Кіян О. І. Концептуальне поєднання моралі і духовності у процесі становлення особистості молодшого підлітка / О. І. Кіян // Нова педагогічна думка. - Рівне: РДГУ, 2009. - № 4. - С. 133-135.

Інші публікації:

5. Кіян О. І. Готові перевірити експериментально / О. І. Кіян // Перегони для директора. - Дніпропетровськ : Промінь, 2004. - С. 8-10.

6. Кіян О. І. Система роботи загальноосвітнього навчального закладу в умовах нових освітніх змін / О. І. Кіян // Розвиток життєвої компетентності учнів загальноосвітньому навчальному закладі : зб. наук, праць. - Запоріжжя, 2005. - С. 44-48

7. Кіян О. І. Життєтворчість особистості / О. І. Кіян // Управління школою. - 2005. - № 3 - С. 22-25.

8. Кіян О. І. Батьки як рівноправні суб'єкти процесу формування позитивної мотивації за здоровий спосіб життя учнів / О. І. Кіян // Світ виховання. - 2007. - № 4. - С. 34-37.

9. Кіян О. І. Творчість - шлях до життєвого успіху / О. І. Кіян // Світ виховання. - 2009. - № 1. - С. 36-41.

10. Кіян О. І. Вчительсько-батьківська взаємодія як соціально-педагогічна проблема морально-духовного зростання дітей : метод, посіб. / О. І. Кіян. - Дніпропетровськ : вид-во Інновація, 2009. - 124 с.

АНОТАЦІЇ

Кіян О. І. Батьківсько-вчительська взаємодія у морально-духовному вихованні особистості молодшого підлітка. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 - теорія та методика виховання. - Інститут проблем виховання НАПН України, Київ, 2011.

У дисертації представлено теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми морально-духовного виховання молодших підлітків у батьківсько-вчительській взаємодії, визначенні педагогічні умови підвищення ефективності морально-духовного виховання молодших підлітків у процесі взаємодії батьків і вчителів; розроблена структура морально-духовного виховання та визначені компоненти та рівні морально-духовної вихованості молодших підлітків. Уточнено визначення сутності морально-духовного виховання молодших підлітків та батьківсько-вчительської взаємодії; обґрунтовано доцільність базування цієї взаємодії на провідних ідеях особистісно орієнтованого підходу і гуманістичної педагогіки.

Ключові слова: батьківсько-вчительська взаємодія, молодші підлітки, морально-духовне виховання, педагогічні умови.

Кіян О. І. Родительско-учительское взаимодействие в морально-духовном воспитании личности младшего подростка. - Рукопись.

Диссертація на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 - теория и методика воспитания. - Институт проблем воспитания НАПН Украины, Киев, 2011.

В диссертации представлено теоретическое обобщение взглядов на сущность морали как совокупности этических представлений о добре, справедливости,

чести, ответственности. Мораль обеспечивает ориентацию человека на выполнение системы общественных норм в соответствии с ценностями общества и является ценностной основой духовности.

Выяснено, что понимание духовности прошло путь от четкого определения ее как религиозно-культурного кода до наполнения философским и антропоцентрическим смыслом. Сегодня духовность рассматривается как способ жизни человека, основывающийся на высших ценностях - истине, добре, красоте, и проявляющийся в стремлении к идеалу через самоосознание. Духовность является ведущим фактором смысловой гармонизации, соединения образа мира с нравственными законами. В педагогике духовность трактуется как специфическая деятельность человека, направленная на его духовное развитие и моральное самоусовершенствование. Путь к духовности у каждого человека есть сугубо индивидуальным и реализуется благодаря его личному духовному потенциалу и воспитанию.

Морально-духовное воспитание младших подростков - это процесс, который побуждает их к заботливому и добропорядочному поведению благодаря совокупности знаний о моральных и духовных ценностях, положительному отношению к ним, умениям проявлять моральные качества, делать моральный выбор.

Выяснено, что родительско-учительское взаимодействие способствует обогащению всех его участников, повышает возможности воспитательного влияния на подрастающую личность благодаря увеличению воспитательного потенциала субъектов этого процесса.

Основными требованиями к организации и реализации такого взаимодействия есть: добровольность участия в общем деле со стороны обоих партнеров; материально-финансовая доступность дела; привлечение к участию всех членов семьи; мотивация участия родителей должна основываться на заботе о всех детях класса, а не только о своем ребенке; ценностное отношение ко всем видам участия в деле; четкая разработка технологии общей деятельности.

Основными признаками родительско-учительского взаимодействия как системы являются: социальность, интегрированность, открытость, ценностно-созидательный характер отношения личности к действительности, способность к развитию, целенаправленность. Взаимодействие должно основываться на оптимальном сочетании усилий обеих сторон, конструктивности и целостности взаимонаправленных действий, согласованности воспитательных влияний.

Определена структура морально-духовного воспитания детей младшего подросткового возраста, которая включает когнитивный, эмоционально-ценностный и поведенческий компоненты, каждый из которых характеризуется соответствующими критериями и показателями. Оценка их сформированное™ осуществлялась с помощью совокупности взаимосвязанных методов.

Охарактеризованы уровни морально-духовного воспитания младших подростков: высокий, оптимальный, средний, низкий. Обнаружено, что наибольшее количество детей находится на среднем уровне сформированное™ выделенных показателей.

Разработаны педагогические условия повышения эффективное™ морально-духовного воспитания младших подростков в родительско-учительском взаимодействии: повышение подготовленность™ учителя общеобразовательной школы к взаимодействию с родителями; организация работы по повышению педагогической культуры родителей в плане обеспечения морально-духовного воспитания младших подростков; использование разнообразных форм и методов реализации родительско-учительского взаимодействия; соблюдение основных идей личностно ориентированного подхода и гуманной педагогики.

Построена структурно-логическая модель морально-духовного воспитания младших подростков в родительско-учительском взаимодействии, составляющими которой определили: цель, компоненты взаимодействия, функции взаимодействия, задачи взаимодействия, педагогические условия, практическую реализацию, результат.

Заключительные срезы показали, что в результате использования разработанных нами педагогических условий повышения эффективное™ морально-духовного воспитания младших подростков в родительско-учительском взаимодействии значительно увеличилось количество детей с высоким и оптимальным уровнями и уменьшилось количество младших подростков со средним и низким уровнями исследуемых свойств. Это подтвердило выдвинутую нами гипотезу, доказало ее правомочность.

Ключевые слова: младшие подростки, морально-духовное воспитание, педагогические условия, родительско-учительское взаимодействие.

Куп О. І. The paternal-teaching co-operation in the morally-spiritual becoming of personality of junior teenager. - Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of pedagogical sciences in speciality 13.00.07 - the theory and method of upbringing. - Institute of problems of upbringing, Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2011.

In dissertation the theoretical generalization and new decision of problem of the morally-spiritual becoming of junior teenagers in paternal-teaching co-operation is presented, the pedagogical terms of increase the efficiency of the morally-spiritual becoming of junior teenagers in the process of co-operation of parents and teachers are developed; the structurally-logical model of the morally-spiritual becoming of teenagers is developed and approved (purpose, components of co-operation, function of co-operation, task co-operation, pedagogical terms, practical realization, result). Determination of essence of the morally-spiritual becoming of teenagers and paternal-teaching co-operation is given; the expedience of basing of this co-operation on the leading ideas of the personality oriented approach and humanism pedagogics is proved.

Key words: paternal-teaching co-operation, junior teenagers, morally-spiritual becoming, pedagogical terms.

Підписано до друку 20.12.2010 р. Формат 60x90/16.

Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100. Зам. 33.

«Видавництво "Науковий світ"»

Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.

м. Київ, вул. Боженка, 17, оф. 414.

200-87-13,200-87-15,050-525-88-77